

Мушенко С. І.,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
заступник генерального директора з питань
програмного забезпечення ТОВ «Новапай»

ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Надання гуманітарної допомоги є невід'ємною частиною міжнародного співробітництва та суспільної відповідальності. Це не лише допомога у важкі часи, але й інвестиція в майбутнє, що забезпечує стабільність, безпеку та добробут для всіх.

Заходи з планування та здійснення гуманітарного реагування реалізуються багатьма міжнародними та гуманітарними акторами, серед яких державні та громадські інституції, а також окремі особи.

До відповідних суб'єктів гуманітарного реагування відносяться міжнародні організації, до прикладу, Організація Об'єднаних Націй (окрім іншого, в особі Програми розвитку ООН, Дитячого фонду ООН, структура «ООН-жінки», Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародної організації з міграції тощо), Європейський форум інвалідності, Товариство Червоного Хреста тощо, а також іноземні держави. Очевидно, що такими суб'єктами є органи державної влади (Парламент, Уряд, центральні та місцеві органи виконавчої влади) та органи місцевого самоврядування. І насамкінець суб'єктами гуманітарного реагування є пересічні особи, які безпосередньо надають підтримку постраждалим особам, зокрема й на волонтерських засадах.

Міжнародні інституції переважно забезпечують покриття питань, які потребують значних фінансових ресурсів, надаючи підтримку постраждалим, які не змінювали свого постійного місця проживання,

внутрішньо переміщеним особам, а також біженцям. Переважна чисельність міжнародних гуманітарних акторів допомагають харчовими продуктами, предметами першої необхідності та засобами до існування. У зв'язку з подіями останніх років до пріоритетів гуманітарної діяльності додалися напрями з відновлення постачання електроенергії, відбудови зруйнованих будинків і розмінування територій.

До прикладу, у 2022 році міжнародна спільнота залучила 3,8 млрд доларів США для України, більшу частину яких було спрямовано сотням неурядових організацій у рамках Екстреного звернення для надання допомоги. Гуманітарний фонд для України (UNF) виділив понад 190 млн доларів США місцевим, національним і міжнародним партнерам для забезпечення гуманітарного реагування безпосередньо на місці. Це стало можливо завдяки підтримці з боку держав-членів ООН, приватного сектору та окремих донорів, що дозволило зосередитися на гуманітарній роботі, а не на зборі коштів.

Водночас у 2023 році гуманітарна спільнота надала гуманітарну допомогу близько 11 млн людей в Україні. У 2024 році з майже 15 мільйонів людей, яким необхідна гуманітарна допомога, планується підтримати 8,5 млн людей [1].

У 2024 році ООН передбачено надати Україні допомогу в розмірі 4,2 млрд доларів США для подолання гуманітарних наслідків війни, окрім іншого, на фінансову, продовольчу, консультативно-правову допомогу, а також допомогу із житлом, розмінуванням, доступом до базових послуг у сфері освіти та охорони здоров'я.

Крім того, Україні діють кластери міжвідомчої координації та реагування. Наприклад, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців очолює Кластер з питань захисту, Кластер з питань житла та непродовольчих товарів, Кластер з управління та координації місцями компактного проживання. У межах Кластеру з питань захисту в 2025 році створено Технічну робочу групу з питань віку та інвалідності. Інформаційні ресурси цієї робочої групи містять

рекомендації та вказівки щодо включення та доступності для людей з інвалідністю програм реагування та захисту.

Із 2017 року при Кабінеті Міністрів України діє Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні. У межах наданих повноважень комісія збирає та здійснює моніторинг інформації про дотримання норм міжнародного гуманітарного права в Україні та випадки їх порушення.

Значною мірою міжнародні актори підтримують діяльність національних владних органів та гуманітарних організацій, спрямовану на надання допомоги постраждалому населенню в рамках гуманітарного реагування. Така підтримка включає консультування, допомогу фінансами, товарами та послугами.

Що стосується національних інституцій, вони забезпечують планування та реалізацію гуманітарного реагування на рівні держави чи її окремої території. Зокрема, Верховна Рада України забезпечує законодавчу регламентацію процесу гуманітарного реагування, визначення його суб'єктів та об'єктів, способів підтримки тощо. Відповідні правові документи обов'язкові до виконання всіма суб'єктами правовідносин, включно з органами місцевого самоврядування. Серед таких документів Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про гуманітарну допомогу» тощо.

Кабінет Міністрів України зі свого боку визначає механізми та процедури безпосереднього здійснення гуманітарного реагування. Ним приймаються стратегії та плани їх виконання, порядки використання коштів, механізми закупівель тощо.

Центральні органи виконавчої влади забезпечують формування державної політики з питання гуманітарного реагування та координують відповідну діяльність підпорядкованих їм органів, установ та закладів. До прикладу, Міністерство соціальної політики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питання надання гуманітарної

допомоги. Своєю чергою Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України забезпечує формування та реалізує державну політику з питань дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, а також у сфері захисту прав примусово переміщених осіб.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також створені ними установи, заклади тощо, є виконавцями планів гуманітарного реагування, прийнятих вищими органами, а також відповідних рішень, прийнятих ними в межах власних чи делегованих повноважень.

Заклади та установи сфер соціального захисту, охорони здоров'я, освіти тощо безпосередньо здійснюють заходи в рамках гуманітарного реагування, надаючи відповідні послуги, приміром психологічну підтримку, забезпечення житлом, продуктами першої необхідності, соціальними послугами тощо.

Громадські організації, зокрема й ГООІ, а також окремі фізичні особи також належать до ключових суб'єктів гуманітарного реагування, оскільки через них залучається донорська підтримка на заходи з гуманітарного реагування, а також вони безпосередньо є виконавцями відповідних заходів. У зв'язку з цим під час Четвертого засідання вищих посадових осіб Європейського Союзу з гуманітарних питань, яке відбулося 16 квітня 2024 р., обговорювалися механізми співпраці з місцевими гуманітарними організаціями, які надають допомогу постраждалому через війну населенню України.

Головними завданнями гуманітарного реагування в Україні є збереження життя людей, забезпечення доступу до основних послуг і соціально-правового захисту шляхом надання допомоги в усіх можливих формах.

Як і дорослі, так і діти з інвалідністю часто розміщуються в установах на великій відстані від місць їхнього проживання, і, крім того, багато з них не мали можливості безпечно евакуюватися або знайти притулок через брак доступу до засобів комунікації, транспорту й притулків.

Жінки похилого віку й жінки з інвалідністю частіше можуть стикатися з ризиком бути залишеними сім'ями та мають менше можливостей приймати рішення щодо умов свого життя.

У зв'язку із зазначеним пріоритетні заходи планів гуманітарного реагування визначаються з метою забезпечення якісної гуманітарної діяльності, яку спрямовано:

1) на порятунок життя людей із приділенням особливої уваги нагальним потребам найуразливіших людей;

2) на надання підтримки в районах із найгострішими гуманітарними потребами;

3) на забезпечення підзвітності перед постраждалим населенням, зокрема шляхом реагування на зворотний зв'язок від постраждалого населення.

У рамках цих заходів пріоритет надаватиметься співпраці та підтримці місцевих організацій, які відіграють провідну роль у наданні гуманітарної допомоги з початку війни та збереження спроможностей яких є ключовою складовою забезпечення гуманітарних потреб в країні під час і після війни [3].

Однак варто наголосити, що з 24 лютого 2022 р. відсутність ключових механізмів інклюзії осіб з інвалідністю до процесу гуманітарного реагування призводить до надмірних ризиків травмування, відсутності захисту, побутових злиднів, погіршення стану здоров'я та загибелі осіб з інвалідністю. Ці ризики пов'язані не лише з будовою тіла чи функціональними порушеннями, а й із взаємодією осіб з інвалідністю з важкодоступними установами для надання послуг, які не обладнані належним чином для надання допомоги всім, хто її потребує.

Очевидно, що чисельність осіб з інвалідністю в Україні стрімко зростає у зв'язку з пораненнями, але також у зв'язку з погіршенням стану здоров'я та інших умов через переривання чи руйнування ланцюжків надання послуг, таких як освіта, медична реабілітація та допоміжні технології, тоді як зв'язок між

школами та інклюзивними ресурсними центрами залишається слабким, а допоміжні технології дуже мало використовуються в освіті [3].

За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 14 червня 50 % сімей внутрішньо переміщених осіб мають у своєму складі щонайменше одного «вразливого» члена родини (особа з інвалідністю чи хронічними захворюваннями), 30 % з яких є особами з інвалідністю [4]. Оскільки покупна здатність сімей зменшується з плином часу, існує висока ймовірність того, що їхній борг зростатиме, разом з частотою використання негативних стратегій подолання труднощів для задовольняння базових потреб. Наявні дані вказують на те, що ця тенденція буде непропорційно поширюватися на сім'ї з особами з інвалідністю у складі, що зрештою посилить вразливість таких сімей до актуальних шоків і стресових факторів.

Попри поверховий характер, наявна статистика підкреслює перехресний вплив гендеру, віку та інвалідності в умовах війни. Вирішення проблеми рівності та рівноправ'я в умовах надзвичайної ситуації в Україні вимагає усунення бар'єрів, що стосуються гендеру, віку та інвалідності, що своєю чергою сприятиме наданню гуманітарних послуг тим, хто їх потребує. Більше того, накопичений світовий досвід роботи свідчить про те, що програми, розроблені без урахування перехресного впливу факторів гендеру, віку та інвалідності на цільову аудиторію, можуть завдати шкоди, поглиблюючи гендерну нерівність.

Таким чином, покращення надання гуманітарної допомоги в Україні вимагає комплексного підходу, що включає оптимізацію процесів, покращення координації, залучення ресурсів та активну участь громади. Це дозволить ефективніше реагувати на гуманітарні потреби населення, підвищити довіру до системи гуманітарної допомоги та забезпечити стійке відновлення у післявоєнний період. На нашу думку, покращення надання гуманітарної допомоги в Україні можливо шляхом: оптимізації логістичних процесів;

покращення координації між учасниками; забезпечення фінансової стабільності; удосконалення правової бази; залучення громади та бізнесу; підвищення обізнаності населення; аналіз потреб та моніторинг; використання технологій.

Список використаних джерел

1. План гуманітарних потреб і реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм. 2024. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/01/Ukraine-HNRP-2024-Humanitarian-Needs-and-Response-Plan-EN-20240110.pdf>

2. План гуманітарного реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм. 2023. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/Ukraine-Humanitarian-Response-Plan-February-2023-UK.pdf>

3. Організація Об'єднаних Націй в Україні (2021) Можливі напрямки політики ООН: інвалідність.

4. Міжнародна організація з міграції в Україні (червень 2023): Звіт щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні, загальне опитування населення, етап 13.

Natalchuk N.U.,

Student of the Law Institute of the Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

Scientific supervisor: Zyma Viktoriia

THE INTERSECTION OF ENVIRONMENTAL DAMAGE AND HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN ARMED CONFLICTS: CASE STUDIES FROM UKRAINE

Climate change due to greenhouse gases.

Carbon dioxide and other greenhouse gases, such as methane and fluorinated gases, contribute to global warming. Human activities, such as the use of explosives and the burning of coal, significantly increase air pollution. [6]